TEISINGUMO TEISMO (pirmoji kolegija) SPRENDIMAS

2019 m. liepos 29 d.*

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Teismų bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose – Direktyva 2012/29/ES – Būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai – 16 ir 18 straipsniai – Pirmosios instancijos bylą nagrinėjančio baudžiamojo teismo vykdoma nukentėjusiojo apklausa – Bylą nagrinėjančio teismo sudėties pasikeitimas – Pakartotinė nukentėjusiojo apklausa vienos iš proceso šalių prašymu – Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija – 47 ir 48 straipsniai – Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą ir teisė į gynybą – Betarpiškumo principas – Apimtis – Nukentėjusiojo teisė į apsaugą vykstant baudžiamajam procesui“

Byloje C-38/18

dėl *Tribunale di Bari* (Bario teismas, Italija) 2017 m. spalio 10 d. nutartimi, kurią Teisingumo Teismas gavo 2018 m. sausio 19 d., pagal SESV 267 straipsnį pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą baudžiamojoje byloje prieš

Massimo Gambino,

Shpetim Hyka,

dalyvaujant:

Procura della Repubblica presso il Tribunale di Bari,

Ernesto Lappostato,

Banca Carige SpA – Cassa di Risparmio di Genova e Imperia,

TEISINGUMO TEISMAS (pirmoji kolegija),

kurį sudaro kolegijos pirmininkas J.-C. Bonichot, teisėjai C. Toader, A. Rosas, L. Bay Larsen ir M. Safjan (pranešėjas),

generalinis advokatas Y. Bot,

kancleris A. Calot Escobar,

atsižvelgęs į rašytinę proceso dalį,

išnagrinėjęs pastabas, pateiktas:

– Italijos vyriausybės, atstovaujamos G. Palmieri, padedamos *avvocati dello Stato* P. G. Marrone ir D. Di Giorgio,

* Proceso kalba: italų.

– Čekijos vyriausybės, atstovaujamos A. Kasalická, J. Vláčil ir M. Smolek,

– Vokietijos vyriausybės, atstovaujamos iš pradžių T. Henze, M. Hellmann ir E. Lankenau, vėliau – M. Hellmann ir E. Lankenau,

– Nyderlandų vyriausybės, atstovaujamos M. K. Bulterman ir M. A. M. de Ree,

– Austrijos vyriausybės, atstovaujamos G. Hesse,

– Europos Komisijos, atstovaujamos C. Cattabriga ir S. Grünheid,

susipažinęs su 2019 m. kovo 14 d. posėdyje pateikta generalinio advokato išvada,

priima šį

Sprendimą

1 Prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas dėl 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR (OL L 315, 2012, p. 57), 16, 18 straipsnių ir 20 straipsnio b punkto išaiškinimo.

2 Šis prašymas pateiktas nagrinėjant baudžiamąją bylą, iškeltą M. Gambino ir S. Hyka dėl pinigų plovimo ir sukčiavimo.

Teisinis pagrindas

Sąjungos teisė

3 Direktyvos 2012/29 11, 12, 20, 58 ir 66 konstatuojamosiose dalyse numatyta:

„(11) šia direktyva nustatomos minimalios taisyklės. Valstybės narės gali išplėsti šioje direktyvoje nustatytas teises, kad užtikrintų aukštesnio lygio apsaugą;

(12) šioje direktyvoje nustatytomis teisėmis nedaromas poveikis nusikaltėlio teisėms. Terminas „nusikaltėlis“ reiškia asmenį, kuris nuteistas už nusikaltimą. Tačiau šios direktyvos tikslais jis taip pat reiškia įtariamą ar kaltinamą asmenį prieš pripažinimą kaltu arba apkaltinamojo nuosprendžio paskelbimą, ir juo nedaromas poveikis nekaltumo prezumpcijai;

<…>

(20) aukų vaidmuo baudžiamojo teisingumo sistemoje ir tai, ar jos gali aktyviai dalyvauti baudžiamajame procese, skiriasi valstybėse narėse priklausomai nuo nacionalinės sistemos, ir jis nustatomas pagal vieną ar daugiau iš šių kriterijų: tai, ar pagal nacionalinę sistemą aukai numatytas šalies baudžiamajame procese teisinis statusas; tai, ar aukai yra nustatytas teisinis reikalavimas arba jos prašoma aktyviai dalyvauti baudžiamajame procese, pavyzdžiui, kaip liudytojui; ir (arba) tai, ar pagal nacionalinę teisę auka turi juridinę teisę aktyviai dalyvauti baudžiamajame procese ir ji siekia tai daryti, kai pagal nacionalinę sistemą jai nenumatytas šalies baudžiamajame procese teisinis statusas. Valstybės narės turėtų nustatyti, kurie iš šių kriterijų taikomi siekiant nustatyti šioje direktyvoje nustatytų teisių apimtį, kai atitinkamoje baudžiamojo teisingumo sistemoje yra nuorodų į aukos vaidmenį;

<…>

(58) aukoms, kurios buvo nustatytos kaip pažeidžiamos dėl antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir kerštо, turėtų būti paskiriamos tinkamos priemonės, siekiant tokias aukas apsaugoti baudžiamojo proceso metu. Tokių priemonių konkretus pobūdis turėtų būti nustatomas atliekant asmeninį įvertinimą ir atsižvelgiant į aukos pageidavimą. Visų tokių priemonių mastas turėtų būti nustatomas nedarant poveikio teisėms į gynybą ir laikantis teismo teisės veikti savo nuožiūra taisyklių. Aukų dvejonės ir baimė, susijusi su teismo procesu, turėtų būti svarbus veiksnys sprendžiant, ar joms reikia paskirti konkrečią priemonę;

<…>

(66) šia direktyva gerbiamos pagrindinės teisės ir laikomasi principų, pripažintų Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje. Visų pirma ja siekiama propaguoti teisę į orumą, gyvybę, fizinę ir psichinę neliečiamybę, laisvę ir saugumą, teisę į pagarbą privačiam ir šeimos gyvenimui, teisę į nuosavybę, nediskriminavimo principą, moterų ir vyrų lygybės principą, vaiko, pagyvenusių žmonių ir asmenų su negalia teises ir teisę į teisingą teismo procesą;“

4 Šios direktyvos 1 straipsnio „Tikslai“ 1 dalyje nustatyta:

„Šios direktyvos tikslas – užtikrinti, kad nusikaltimų aukos gautų tinkamą informaciją, paramą ir apsaugą bei galėtų dalyvauti baudžiamajame procese.

Valstybės narės užtikrina, kad aukos būtų pripažįstamos aukomis ir kad su jomis paramos aukoms ar atkuriamojo teisingumo tarnybose arba kompetentingose valdžios institucijose, kurių veikla susijusi su baudžiamuoju procesu, visuomet būtų elgiamasi pagarbiai, jautriai individualiai, profesionaliai ir jų nediskriminuojant. Šioje direktyvoje nustatytos teisės taikomos aukoms jų nediskriminuojant, be kita ko, dėl jų gyventojo statuso.“

5 Minėtos direktyvos 10 straipsnyje „Teisė būti išklausytam“ numatyta:

„1. Valstybės narės užtikrina, kad aukos baudžiamojo proceso metu galėtų būti išklausytos ir galėtų duoti parodymus. Kai auka yra vaikas, prieš jį išklausant turi būti atitinkamai atsižvelgiama į to vaiko amžių ir brandą.

2. Procesinės normos, pagal kurias aukos gali būti išklausytos baudžiamojo proceso metu ir gali duoti parodymus, nustatomos nacionalinėje teisėje.“

6 Tos pačios direktyvos 16 straipsnyje „Teisė į sprendimą dėl kompensacijos iš nusikaltėlio baudžiamojo proceso metu“ numatyta:

„1. Valstybės narės užtikrina, kad baudžiamojo proceso metu aukos turėtų teisę kreiptis, kad per pagrįstą laiką būtų priimtas sprendimas dėl kompensacijos iš nusikaltėlio, išskyrus atvejus, kai nacionalinėje teisėje numatyta, kad toks sprendimas priimamas kituose teisiniuose procesuose.

2. Valstybės narės propaguoja priemones, kuriomis nusikaltėliai būtų skatinami aukoms suteikti tinkamą kompensaciją.“

7 Direktyvos 2012/29 18 straipsnis „Teisė į apsaugą“ suformuluotas taip:

„Nedarydamos poveikio teisėms į gynybą, valstybės narės užtikrina, kad būtų galima naudotis aukų ir jų šeimos narių apsaugos nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir kerštо priemonėmis, įskaitant priemones, kuriomis būtų užtikrinta, kad per apklausas ir liudijant aukoms nekiltų emocinės ar psichologinės žalos pavojus ir būtų apsaugotas jų asmens orumas. Prireikus tokios priemonės taip pat apima aukų ir jų šeimos narių fizinės apsaugos procedūras, nustatytas pagal nacionalinę teisę.“

8 Šios direktyvos 20 straipsnyje „Aukų teisė į apsaugą nusikalstamų veikų tyrimo metu“ numatyta:

„Nedarydamos poveikio teisei į gynybą ir laikydamosi teismo diskrecijos taisyklių, valstybės narės užtikrina, kad nusikalstamų veikų tyrimo metu:

<…>

b) aukų apklausų būtų rengiama kuo mažiau ir jos būtų rengiamos tik tuo atveju, jei tai tikrai būtina nusikalstamų veikų tyrimo tikslais;

<…>“

9 Šios direktyvos 22 straipsnyje „Aukų asmeninis įvertinimas siekiant nustatyti specialiuosius apsaugos poreikius“ numatyta:

„1. Valstybės narės užtikrina, kad laikantis nacionalinių procedūrų būtų laiku atliekamas aukų asmeninis įvertinimas, siekiant nustatyti, kokie yra specialieji apsaugos poreikiai ir ar aukoms turėtų būti taikomos 23 bei 24 straipsniuose numatytos specialios priemonės baudžiamojo proceso metu bei kokiu mastu, atsižvelgiant į didelį aukų pažeidžiamumą dėl antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir kerštо.

2. Asmeniniame įvertinime visų pirma atsižvelgiama į:

a) aukos asmenines savybes;

b) nusikaltimo rūšį ar pobūdį ir

c) nusikaltimo aplinkybes.

3. Atliekant asmeninį įvertinimą, ypatingas dėmesys skiriamas aukoms, kurios patyrė daug žalos dėl nusikaltimo sunkumo, aukoms, kurios nukentėjo nuo nusikaltimo dėl šališkumo arba diskriminacijos motyvų, kai šiuos motyvus galima visų pirma susieti su aukų asmeninėmis savybėmis, ir aukoms, kurių santykis su nusikaltėliu ir priklausymas nuo jo daro jas ypač pažeidžiamas, terorizmo, organizuoto nusikalstamumo, prekybos žmonėmis, smurto dėl lyties, artimųjų smurto, seksualinio smurto ar išnaudojimo, neapykantos nusikaltimų aukoms bei aukoms su negalia.

4. Šioje direktyvoje laikomasi prielaidos, kad aukomis tapusiems vaikams reikalinga speciali apsauga, nes jie yra pažeidžiami ir jiems gresia antrinė ir pakartotinė viktimizacija, bauginimas ir kerštas. Siekiant nustatyti, ar aukoms būtų naudingos 23 ir 24 straipsniuose numatytos specialiosios priemonės ir kokiu mastu, dėl aukomis tapusių vaikų atliekamas šio straipsnio 1 dalyje numatytas asmeninis įvertinimas.

5. Asmeninio įvertinimo mastas gali būti koreguojamas atsižvelgiant į nusikaltimo sunkumą ir aukos patirtos akivaizdžios žalos dydį.

6. Asmeniniai įvertinimai atliekami aktyviai dalyvaujant aukai, ir juose atsižvelgiama į jų pageidavimus, įskaitant ir nenorą pasinaudoti 23 bei 24 straipsniuose numatytomis specialiosiomis priemonėmis.

7. Jeigu aplinkybės, kurios yra asmeninio įvertinimo pagrindas, labai pasikeičia, valstybės narės užtikrina, kad tas įvertinimas būtų atnaujinamas viso baudžiamojo proceso metu.“

10 Tos pačios direktyvos 23 straipsnyje „Aukų, turinčių specialiųjų apsaugos poreikių, teisė į apsaugą baudžiamojo proceso metu“ numatyta:

„1. Nedarant poveikio teisėms į gynybą ir laikydamosi teismo diskrecijos taisyklių, valstybės narės užtikrina, kad specialiųjų apsaugos poreikių turinčios aukos, kurios, atlikus 22 straipsnio 1 dalyje numatytą jų asmeninį įvertinimą, naudojasi specialiosiomis priemonėmis, galėtų pasinaudoti šio straipsnio 2 ir 3 dalyse numatytomis priemonėmis. Specialioji priemonė, numatyta taikyti atlikus asmeninį įvertinimą, netaikoma, jeigu tai neįmanoma dėl veiklos ar praktinių apribojimų arba jeigu būtina skubiai apklausti auką ir to nepadarius gali būti pakenkta aukai ar kitam asmeniui arba baudžiamojo proceso eigai.

2. Pagal 22 straipsnio 1 dalį nustačius, kad aukos turi specialiųjų apsaugos poreikių, nusikalstamos veikos tyrimo metu tokioms aukoms taikomos šios specialiosios priemonės:

a) auka apklausiama tam skirtose arba pritaikytose patalpose;

b) auka apklausiama atitinkamai parengtų specialistų arba jiems dalyvaujant;

c) auką visada apklausia tie patys asmenys, išskyrus atvejus, kai tai prieštarauja tinkamam teisingumo vykdymui;

d) visas seksualinio smurto, smurto dėl lyties ar artimųjų smurto aukų apklausas vykdo tos pačios lyties asmuo kaip ir auka (nebent jas vykdo prokuroras arba teisėjas), jeigu auka to pageidauja ir jeigu dėl to nebus pakenkta baudžiamojo proceso eigai.

3. Aukoms, turinčioms pagal 22 straipsnio 1 dalį nustatytų specialių apsaugos poreikių, teismo procese taikomos šios priemonės:

a) priemonės, kuriomis tinkamais būdais, įskaitant ryšių technologijų naudojimą, užtikrinama, kad aukos ir nusikaltėliai vieni kitų nematytų, be kita ko, duodant parodymus;

b) priemonės, kuriomis užtikrinama, kad teismo salėje auka galėtų būti išklausyta joje nebūdama, visų pirma naudojant tinkamas ryšių technologijas;

c) priemonės, kuriomis užtikrinama, kad būtų išvengta su nusikalstama veika nesusijusių nereikalingų klausimų apie aukos asmeninį gyvenimą, ir

d) priemonės, leidžiančios vykdyti uždarą teismo posėdį.“

Italijos teisė

11 *Codice di procedura penale* (Baudžiamojo proceso kodeksas) 511 straipsnio „Leistinas perskaitymas“ 1 ir 2 dalyse numatyta:

„1. Teismas gali nuspręsti (prireikus – *ex officio*) perskaityti visą bylos dokumentą ar jo dalį teismo posėdyje.

2. Dėl liudytojo parodymų protokolų skaitymo nusprendžiama tik po liudytojo apklausos, išskyrus tuos atvejus, kai liudytojas neapklausiamas.“

12 Baudžiamojo proceso kodekso 525 straipsnio „Tiesioginis sprendimo priėmimas“ 1 ir 2 dalyse numatyta:

„1. Nuosprendis priimamas iš karto po to, kai pasibaigia žodinis bylos nagrinėjimas.

2. Nuosprendį priima teisėjai, kuriems dalyvaujant vyko žodinis bylos nagrinėjimas, priešingu atveju nuosprendis negalioja. Jei teismo sudėtis turi būti papildyta pareigų negalinčius eiti teisėjus pakeičiančiais pakaitiniais teisėjais, priimti ir aiškiai nepanaikinti sprendimai lieka galioti.“

Pagrindinė byla ir prejudicinis klausimas

13 Iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad M. Gambino ir S. Hyka *Tribunale di Bari* (Bario teismas) iškeltos baudžiamosios bylos už Italijos baudžiamajame kodekse numatytas nusikalstamas veikas – pinigų plovimą ir sukčiavimą.

14 Iš šios nutarties taip pat matyti, kad, remiantis kaltinimo faktinių aplinkybių aprašymu, dėl sukčiavimo galbūt nukentėję asmenys yra Ernesto Lappostato ir Gianluca Menini. E. Lappostato įstojo į bylą kaip civilinis ieškovas ir prašo priteisti jam dėl M. Gambino nusikalstamos veikos patirtos žalos atlyginimą.

15 2015 m. balandžio 14 d. posėdyje *Tribunale di Bari* (Bario teismas) teisėjų kolegija, kurią sudaro trys teisėjai, apklausė E. Lappostato ir G. Menini kaip liudytojus.

16 2017 m. vasario 21 d. įvyko naujas tos pačios kolegijos posėdis, tačiau jos sudėtis buvo pakeista vieną iš trijų bylą 2015 m. balandžio 14 d. nagrinėjusių teisėjų perkėlus į kitą teismą.

17 2017 m. vasario 21 d. vykstant posėdžiui M. Gambino gynėjas, remdamasis Baudžiamojo proceso kodekso 511 ir 525 straipsniais, paprašė dar kartą išklausyti prieš tai apklaustus visus liudytojus, įskaitant dėl galimo sukčiavimo nukentėjusius asmenis. Toks prašymas vėl buvo pateiktas 2017 m. spalio 10 d. posėdyje.

18 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad Baudžiamojo proceso kodekso 525 straipsnyje įtvirtintas betarpiškumo principas, kuriuo siekiama užtikrinti ne tik tai, kad nuosprendis būtų priimtas iš karto po žodinio bylos nagrinėjimo, bet ir tai, kad nuosprendį priimantys teisėjai būtų tie patys, kurie dalyvavo nagrinėjant bylą. Pastarasis reikalavimas pagrįstas nuostata, kad sprendimą dėl kaltinamojo baudžiamosios atsakomybės paskelbtų tie patys teisėjai, kurie dalyvavo tiriant įrodymus.

19 Šis teismas pažymi, kad jam kyla abejonių dėl to, ar su Sąjungos teise suderinami nacionalinės teisės aktai, kaip juos aiškina *Corte suprema di cassazione* (Kasacinis Teismas, Italija), pagal kuriuos, jeigu žodinis bylos nagrinėjimas atnaujinamas dėl vieno bylą nagrinėjančio teisėjo ar teisėjų kolegijos sudėties pasikeitimo, pradinės sudėties teismui duotų parodymų negalima naudoti nuosprendžiui priimti paprasčiausiai perskaitant apklausos protokolą ir pakartotinai neapklausiant liudytojo, jeigu pakartotinė apklausa vis dar galima ir jei viena iš bylos šalių paprašė ją surengti.

20 Tokiomis aplinkybėmis, kai nusprendžiama pakartoti žodinį bylos nagrinėjimą dėl bylą nagrinėjančio teismo sudėties pasikeitimo ir kai teismas priima iš naujo paprašytus parodymus kaip įrodymą, jau duotų parodymų protokolų perskaitymas pagal Baudžiamojo proceso kodekso 511 straipsnį galimas tik tuo atveju, jeigu tam pritaria visos proceso šalys.

21 Pasak prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo, toks aiškinimas sudaro sąlygas gynybai piktnaudžiauti procesu, nes ši gali nesutikti su duotų parodymų protokolų perskaitymu, taip priversdama iš naujo apklausti nukentėjusįjį.

22 Taigi Baudžiamojo proceso kodekso 511 straipsnio 2 dalis ir 525 straipsnio 2 dalis, kaip jos aiškinamos nacionalinėje jurisprudencijoje, prieštarauja Direktyvai 2012/29, pagal kurią valstybės narės yra įpareigotos nustatyti tvarką, kuria būtų užtikrinama nusikaltimų aukų apsauga baudžiamajame procese.

23 Šiuo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad aiškindamas 2001 m. kovo 15 d. Tarybos pamatinį sprendimą 2001/220/TVR dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose (OL L 82, 2001, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 4 t., p. 72), kuris buvo pakeistas Direktyva 2012/29, Teisingumo Teismas 2005 m. birželio 16 d. Sprendimo *Pupino* (C-105/03, EU:C:2005:386) 56 punkte nusprendė, jog siekiant įgyvendinti šio pamatinio sprendimo tikslus reikalaujama, kad nacionalinis teismas turėtų galimybę labiausiai pažeidžiamiems nukentėjusiesiems taikyti specialią tvarką, pavyzdžiui, valstybės narės teisėje numatytą papildomą išankstinio įrodymų rinkimo procedūrą ir specialias parodymų davimo taisykles, jei ši tvarka geriausiai atitinka nukentėjusiųjų padėtį ir neleidžia prarasti įrodymų, kuo labiau sumažina pakartotinų apklausų skaičių ir užkerta kelią galimoms žalingoms pasekmėms nukentėjusiesiems dėl parodymų davimo viešajame posėdyje.

24 Pasak prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo, pakartotinė nukentėjusiųjų apklausa atrodo nesuderinama su šiame sprendime išdėstytais principais, nes pirminių viešai duotų parodymų protokolų perskaitymu nešališkame teisme, laikantis rungimosi principo, jokiu būdu nepažeidžiama kaltinamojo teisė į teisingą bylos nagrinėjimą.

25 Pagarbos nukentėjusiojo orumui ir kaltinamojo teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pusiausvyra vis dėlto turėtų būti grindžiama Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 52 straipsnyje nustatytu proporcingumo principu. Kartu 1950 m. lapkričio 4 d. Romoje pasirašytos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTK) 6 straipsnyje ir Chartijos 47 straipsnyje įtvirtinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą neturėtų būti naudojama kaip piktnaudžiavimo teise priemonė.

26 Galiausiai pakartotinės apklausos ne tik sukelia papildomų psichologinių kančių nukentėjusiajam, bet ir prailgina daug kainuojantį baudžiamąjį procesą, dėl ko pažeidžiamas reikalavimas išnagrinėti bylą per protingą terminą.

27 Šiomis aplinkybėmis *Tribunale di Bari* (Bario teismas) nutarė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šį prejudicinį klausimą:

„Ar [Direktyvos 2012/29] 16, 18 straipsnius ir 20 straipsnio b punktą reikia aiškinti taip, kad pagal juos draudžiama naujos sudėties teisme iš naujo apklausti nukentėjusįjį, jeigu viena iš proceso šalių, remdamasi Baudžiamojo proceso kodekso 511 straipsnio 2 dalimi ir 525 straipsnio 2 dalimi (kaip matyti iš šiuo klausimu suformuotos jurisprudencijos), nesutinka, kad naujos sudėties bylą nagrinėjančiame teisme būtų perskaityti to nukentėjusiojo parodymų, duotų laikantis rungimosi principo kitos sudėties tą pačią bylą nagrinėjusiam teismui, protokolai?“

Dėl prejudicinio klausimo

28 Savo klausimu nacionalinis teismas iš esmės prašo išaiškinti, ar Direktyvos 2012/29 16, 18 straipsniai ir 20 straipsnio b punktas turi būti aiškinami kaip draudžiantys nacionalinės teisės aktus, pagal kuriuos, jeigu nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos asmuo buvo apklaustas pirmosios instancijos bylą

nagrinėjančio baudžiamojo teismo, o vėliau teismo sudėtis pasikeitė, šis asmuo iš esmės turi būti iš naujo apklaustas naujos sudėties teismo, kai viena iš proceso šalių nesutinka, kad tos sudėties teismas remtųsi minėto asmens pirmosios apklausos protokolu.

29 Direktyvos 2012/29 1 straipsnio 1 dalies pirmoje pastraipoje nustatytas šios direktyvos tikslas – užtikrinti, kad nusikaltimų aukos gautų tinkamą informaciją, paramą ir apsaugą bei galėtų dalyvauti baudžiamajame procese.

30 Pirmiausia reikia pažymėti, kad pagal šios direktyvos 20 straipsnio b punktą nepažeisdamos teisės į gynybą ir atsižvelgdamos į teismų diskreciją valstybės narės užtikrina, kad vykstant baudžiamajam procesui nusikaltimų aukų būtų rengiama kuo mažiau ir jos būtų rengiamos tik tuo atveju, jei tai tikrai būtina siekiant atlikti „nusikalstamų veikų tyrimą“.

31 Šiuo klausimu, kaip matyti iš Direktyvos 2012/29 23 straipsnio 2 ir 3 dalių, išskiriami „nusikalstamos veikos tyrimo“ ir „teismo proceso“ etapai.

32 Be to, pasiūlyme dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai (COM (2011) 275 *final*), kuriuo remiantis priimta Direktyva 2012/29, numatyta, kad valstybės narės turi užtikrinti, kad apklausų būtų rengiama kuo mažiau ir jos būtų rengiamos tik jei tai tikrai būtina „baudžiamosios bylos“ nagrinėjimo tikslais.

33 Direktyvos 2012/29 parengiamieji dokumentai ir jos 20 straipsnio b punkto formuluotė patvirtina, kad šią formuluotę pasirinkęs Europos Sąjungos teisės aktų leidėjas nusprendė šią nuostatą taikyti tik nusikalstamų veikų tyrimo etapui.

34 Vis dėlto, kaip matyti iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, pagrindinėje byloje nukentėjusiojo pakartotinės apklausos klausimas kyla baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme etape, M. Gambino bylą perdavus nagrinėti kitos sudėties teismui.

35 Tokiomis aplinkybėmis Direktyvos 2012/29 20 straipsnio b punktas netaikytinas tokiai bylai kaip nagrinėjama pagrindinė byla.

36 Bet kuriuo atveju šioje nuostatoje įtvirtintas reikalavimas, kad valstybės narės užtikrintų kuo mažesnį apklausų skaičių, nereiškia, kad nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo būtų tik kartą apklaustas bylą nagrinėjančio teismo.

37 Dėl Direktyvos 2012/29 16 ir 18 straipsnių aiškinimo pažymėtina, kad pagal šios direktyvos 12 konstatuojamąją dalį šioje direktyvoje nustatytomis teisėmis nedaromas poveikis nusikalstamą veiką padariusio asmens teisėms.

38 Chartijos 47 straipsnio antroje pastraipoje nustatyta, kad kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo bylą per kiek įmanoma trumpesnį laiką viešai ir teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas. Be to, Chartijos 48 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad kiekvienam, kuris kaltinamas padaręs nusikaltimą, užtikrinama teisė į gynybą.

39 Chartijoje nurodytos teisės atitinka EŽTK įtvirtintas teises, todėl pagal Chartijos 52 straipsnio 3 dalį siekiama užtikrinti būtiną Chartijoje ir EŽTK numatytų teisių darną, nedarant neigiamos įtakos Sąjungos teisės ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo autonomijai (šiuo klausimu žr. 2018 m. kovo 20 d. Sprendimo *Menci*, C-524/15, EU:C:2018:197, 23 punktą). Remiantis su Pagrindinių teisių chartija (OL C 303, 2007, p. 17) susijusiais išaiškinimais, Chartijos 47 straipsnio antra pastraipa atitinka EŽTK 6 straipsnio 1 dalį, o Chartijos 48 straipsnis yra toks pat kaip EŽTK 6 straipsnio 2 ir 3 dalys. Taigi Teisingumo Teismas turi užtikrinti, kad Chartijos 47 straipsnio antros pastraipos ir 48 straipsnio aiškinimu būtų garantuojamas toks apsaugos lygis, kuris atitiktų pagal EŽTK 6 straipsnį, kaip jį aiškina

Europos Žmogaus Teisių Teismas, suteikiamą apsaugos lygį (pagal analogiją žr. 2018 m. rugsėjo 26 d. Sprendimo *Belastingdienst / Toeslagen* (Apeliacinio skundo stabdomasis poveikis), C-175/17, EU:C:2018:776, 35 punktą ir jame nurodytą jurisprudenciją).

40 Taip pat dėl Pamatinio sprendimo 2001/220, kuris buvo pakeistas Direktyva 2012/29, Teisingumo Teismas nusprendė, kad jis turi būti aiškinamas atsižvelgiant į pagrindines teises, iš kurių ypač pažymėtina EŽTK 6 straipsnyje numatyta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, kaip ją aiškina Europos Žmogaus Teisių Teismas (2005 m. birželio 16 d. Sprendimo *Pupino*, C-105/03, EU:C:2005:386, 59 punktas ir 2008 m. spalio 9 d. Sprendimo *Katz*, C-404/07, EU:C:2008:553, 48 punktas).

41 Šiuo klausimu iš Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos matyti, kad tam tikrais atvejais pagal teisingo bylos nagrinėjimo principus reikalaujama, kad gynybos interesai būtų suderinti su duodančių parodymus liudytojų ar nukentėjusiųjų interesais (1996 m. kovo 26 d. EŽTT sprendimo *Doorson prieš Nyderlandus*, CE:ECHR:1996:0326JUD002052492, 70 punktas ir 2006 m. spalio 5 d. EŽTT sprendimo *Marcello Viola prieš Italiją*, CE:ECHR:2006:1005JUD004510604, 51 punktas).

42 Šiomis aplinkybėmis tie, kurie atsakingi už sprendimo dėl kaltinamojo kaltumo ar nekaltumo priėmimą, turėtų iš esmės išklausyti liudytojus asmeniškai ir įvertinti pateiktų parodymų patikimumą. Parodymų patikimumo vertinimas yra sudėtinga užduotis, kurios paprastai neįmanoma atlikti vien perskaitant parodymų turinį, t. y. apklausų protokolus (2011 m. liepos 5 d. EŽTT sprendimo *Dan prieš Moldovą*, CE:ECHR:2011:0705JUD000899907, 33 punktas ir 2017 m. birželio 29 d. EŽTT sprendimo *Lorefice prieš Italiją*, CE:ECHR:2017:0629JUD006344613, 43 punktas).

43 Taigi vienas iš svarbių teisingo baudžiamojo proceso elementų yra galimybė kaltinamajam susitikti su liudytojais dalyvaujant teisėjui, kuris galiausiai turi priimti sprendimą. Šis betarpiškumo principas yra svarbi baudžiamojo proceso garantija, nes teisėjo pateiktos pastabos dėl liudytojo elgesio ir patikimumo gali turėti lemiamų pasekmių kaltinamajam. Dėl šios priežasties nagrinėjančio bylą teismo sudėties pasikeitimas po svarbaus liudytojo apklausos iš esmės reiškia, kad tą liudytoją reikia apklausti iš naujo (2004 m. kovo 9 d. EŽTT sprendimo *Pitkänen prieš Suomiją*, CE:ECHR:2004:0309JUD003050896, 58 punktas ir 2014 m. kovo 18 d. EŽTT sprendimo *Beraru prieš Rumuniją*, CE:ECHR:2014:0318JUD004010704, 64 punktas).

44 Vis dėlto betarpiškumo principas negali būti laikomas teismo sudėties pasikeitimų kliūtimi vykstant procesui. Nuolatinis teisėjo dalyvavimas teismo procese gali tapti neįmanomas dėl akivaizdžių administracinių ar procedūrinių priežasčių. Gali būti imamasi priemonių siekiant užtikrinti, kad perimantys bylą teisėjai susipažintų su bylos aplinkybėmis ir argumentais, pavyzdžiui, pateikiant protokolus, jei atitinkamo liudytojo parodymų patikimumas nėra ginčijamas, arba naujos sudėties teismui organizuojant naują žodinį bylos nagrinėjimą ar naujas svarbių liudytojų apklausas (2014 m. gruodžio 2 d. EŽTT sprendimo *Cutean prieš Rumuniją*, CE:ECHR:2014:1202JUD005315012, 61 punktas ir 2016 m. gruodžio 6 d. EŽTT sprendimo *Škaro prieš Kroatiją*, CE:ECHR:2016:1206JUD000696213, 24 punktas).

45 Remiantis šiais argumentais į prejudicinį klausimą turi būti atsakyta atsižvelgiant į Direktyvos 2012/29 16 ir 18 straipsnius.

46 Šiuo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas mano, kad pakartotinė nukentėjusiojo apklausa pasikeitus bylą nagrinėjančio teismo sudėčiai prieštarauja šios direktyvos 16 straipsniui; jo 1 dalyje nustatyta, jog valstybės narės užtikrina, kad vykstant baudžiamajam procesui nukentėjusieji turėtų teisę kreiptis, kad per pagrįstą laiką būtų priimtas sprendimas dėl kompensacijos iš nusikalstamą veiką padariusio asmens, išskyrus atvejus, kai nacionalinėje teisėje numatyta, kad toks sprendimas priimamas kitame teisiniame procese.

47 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas mano, kad 16 straipsnyje numatyta teisė laiku gauti žalos, kurią patyrė nukentėjusysis, atlyginimą apribojama nacionalinės teisės aktų, kurie numato galimybę naujos sudėties bylą nagrinėjančiam teismui nekartoti nukentėjusiojo apklausos tik visoms proceso šalims tam pritarus. Visų pirma šis teismas mano, kad pagrindinėje byloje nagrinėjamos nacionalinės teisės normos suteikia gynybai galimybę piktnaudžiauti, nes dėl šios gynybos atsisakymo duoti sutikimą perskaityti jau pateiktus nukentėjusiojo parodymus gali pailgėti bylos nagrinėjimo trukmė.

48 Vis dėlto reikia konstatuoti, kad vien tai, jog pasikeitus bylą nagrinėjančio teismo sudėčiai pakartojama nukentėjusiojo, kuris buvo išklausytas pradinės sudėties teismo, apklausa, savaime nereiškia, kad sprendimas dėl nukentėjusiojo kompensacijos negali būti priimtas per pagrįstą laikotarpį.

49 Be to, kaip savo išvados 128 punkte nurodė generalinis advokatas, Direktyvos 2012/29 16 straipsnyje nukentėjusiam nuo nusikalstamos veikos asmeniui pripažįstama teisė negali daryti poveikio veiksmingam naudojimuisi kaltinamajam suteiktomis procesinėmis teisėmis, kaip nurodyta šio sprendimo 42 ir 43 punktuose, įskaitant betarpiškumo principą, jei pasikeitė bylą nagrinėjusio teismo sudėtis, t. y. atsirado nuo kaltinamojo nepriklausanti aplinkybė.

50 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat remiasi Direktyvos 2012/29 18 straipsniu, pagal kurį nedarydamos poveikio teisei į gynybą valstybės narės užtikrina, kad būtų galima naudotis nusikaltimų aukų ir jų šeimos narių apsaugos nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto priemonėmis, įskaitant priemones, kuriomis būtų užtikrinta, kad per apklausas ir liudijant nusikaltimų aukoms nekiltų emocinės ar psichologinės žalos pavojus ir būtų apsaugotas jų orumas. Prireikus tokios priemonės taip pat apima nusikaltimų aukų ir jų šeimos narių fizinės apsaugos procedūras, nustatytas pagal nacionalinę teisę.

51 Vis dėlto iš šio straipsnio formuluotės neaišku, ar Sąjungos teisės aktų leidėjas, siekdamas apsaugoti nukentėjusį nuo nusikalstamos veikos asmenį, nustatė, kad šis vykstant teismo procesui gali būti apklaustas tik vieną kartą.

52 Be to, pagal Direktyvos 2012/29 18 straipsnį nusikaltimo aukai suteikiama teisė į apsaugą „nedarant poveikio teisėms į gynybą“. Taip pat šios direktyvos 58 konstatuojamojoje dalyje nurodyta, kad nusikaltimų aukoms, kurios buvo nustatytos kaip pažeidžiamos dėl antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto, baudžiamajame procese taikomų tinkamų apsaugos priemonių mastas turėtų būti nustatomas „nedarant poveikio teisėms į gynybą ir laikantis teismo teisės veikti savo nuožiūra taisyklių“.

53 Kaip savo išvados 73 punkte nurodo generalinis advokatas, Sąjungos teisės aktų leidėjas Direktyvoje 2012/29 įtvirtino nusikaltimų aukoms teises, kuriomis naudojantis negali būti pažeista kaltinamojo teisė į teisingą bylos nagrinėjimą ir teisė į gynybą, nustatytos atitinkamai Chartijos 47 straipsnio antroje pastraipoje ir 48 straipsnio 2 dalyje.

54 Taigi konstatuotina, jog pagal Direktyvos 2012/29 18 straipsnį iš esmės nedraudžiama, kad pasikeitus bylą nagrinėjančio teismo sudėčiai vienos iš proceso šalių prašymu nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos asmuo būtų dar kartą apklaustas.

55 Vis dėlto, kaip savo išvados 116 punkte nurodė generalinis advokatas, iš Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos matyti, kad siekdamos nustatyti, ar nukentėjusiojo apklausos protokolas gali būti naudojamas kaip įrodymas, valstybės narės turi įvertinti, ar šio asmens parodymai gali turėti lemiamą reikšmę priimant nuosprendį kaltinamojo atžvilgiu, ir pakankamomis procesinėmis garantijomis užtikrinti, kad renkant įrodymus baudžiamajame procese nebūtų pažeistas nei teisingas bylos nagrinėjimas, kaip tai suprantama pagal Chartijos 47 straipsnio antrą pastraipą, nei teisė į gynybą, kaip tai suprantama pagal Chartijos 48 straipsnio 2 dalį.

56 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi įvertinti, ar pagrindinėje byloje tokios konkrečios sąlygos, kaip nurodytos ankstesniame punkte, galėtų būti priežastis, dėl kurios nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos asmuo negalėtų vėl būti apklaustas.

57 Svarbu pažymėti, kad naujos sudėties bylą nagrinėjančiam teismui priėmus sprendimą apklausti nukentėjusįjį kompetentingos nacionalinės institucijos pagal Direktyvos 2012/29 22 straipsnį turi atlikti individualų šio asmens vertinimą, kad nustatytų jo specialius apsaugos poreikius ir prireikus suteiktų jam apsaugos priemones, numatytas šios direktyvos 23 ir 24 straipsniuose.

58 Taigi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi įvertinti, ar pagrindinėje byloje nukentėjusysis neturi specialių apsaugos poreikių baudžiamajame procese.

59 Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į pateiktą prejudicinį klausimą reikia atsakyti, kad Direktyvos 2012/29 16 ir 18 straipsniai turi būti aiškinami kaip nedraudžiantys nacionalinės teisės aktų, pagal kuriuos, jeigu nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos asmuo buvo apklaustas pirmosios instancijos bylą nagrinėjančio baudžiamojo teismo, o vėliau teismo sudėtis pasikeitė, šis asmuo iš esmės turi būti iš naujo apklaustas naujos sudėties teismo, kai viena iš proceso šalių nesutinka, kad tos sudėties teismas remtųsi minėto asmens pirmosios apklausos protokolu.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

60 Kadangi šis procesas pagrindinės bylos šalims yra vienas iš etapų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nagrinėjamoje byloje, bylinėjimosi išlaidų klausimą turi spręsti šis teismas. Išlaidos, susijusios su pastabų pateikimu Teisingumo Teismui, išskyrus tas, kurias patyrė minėtos šalys, nėra atlygintinos.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (pirmoji kolegija) nusprendžia:

2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR, 16 ir 18 straipsniai turi būti aiškinami kaip nedraudžiantys nacionalinės teisės aktų, pagal kuriuos, jeigu nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos asmuo buvo apklaustas pirmosios instancijos bylą nagrinėjančio baudžiamojo teismo, o vėliau teismo sudėtis pasikeitė, šis asmuo iš esmės turi būti iš naujo apklaustas naujos sudėties teismo, kai viena iš proceso šalių nesutinka, kad tos sudėties teismas remtųsi minėto asmens pirmosios apklausos protokolu.

Parašai.